

УДК 343.131
DOI <https://doi.org/10.32782/39221337>

Маркелова В. М.,
*аспірант кафедри кримінального процесу та криміналістики
Академії адвокатури України*

НЕДОТОРКАННІСТЬ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНА ІДЕЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

THE INVINCIBILITY OF PROPERTY RIGHTS AS A CONCEPTUAL IDEA OF CRIMINAL PROCEEDINGS

У статті на підставі аналізу Конституції України, традицій розвитку національної правової системи, її специфіки, особливостей наявної ситуації та змін у країні, наукових праць вітчизняних учених досліджено сутність конституційних прав людини та їх класифікацію. Особливу увагу приділено такому фундаментальному праву, як право власності, його дотриманню і забезпеченню в кримінальному провадженні, виокремлено нові підходи щодо прав власника. На підставі аналізу практики Європейського суду з прав людини та національного законодавства розглянуто поняття майна і критерії його визначення. Зроблено висновок, що в розумінні Європейського суду з прав людини поняття «майно» має автономне тлумачення і охоплює як існуюче майно, так і активи, у тому числі права вимоги, беручи до уваги які, заявник може стверджувати, що в нього є обґрунтоване і правомірне очікування щодо отримання ним можливості ефективної реалізації свого майнового права.

Доведено, що засада недоторканності права власності під час досудового розслідування та судового провадження не повинна використовуватися усупереч законності та справедливості. Установлено, що конституційні та міжнародно-правові норми визначають певний діапазон можливостей щодо обмеження чи позбавлення права власності, положення кримінального процесуального законодавства України більш детально визначають процесуальний порядок таких дій, ступінь обмежень, суб'єктів, які наділені таким правом та процесуальні дії, спрямовані на обмеження такого права, гарантії захисту прав власника майна.

Досліджено питання щодо суб'єктів, які відповідно до закону зобов'язані забезпечувати це право й водночас мають компетенцію на його обмеження, а також щодо суб'єктів, право власності яких може обмежуватися під час застосування чи проведення процесуальних дій. Зроблено висновок, що в кримінальному процесуальному законодавстві України відсутнє чітке та системне виокремлення суб'єктів, право власності яких може бути обмежено в кримінальному провадженні.

Ключові слова: кримінальне провадження, права людини, право власності, майно особи, учасники кримінального провадження, слідчі (розшукові) дії, заходи забезпечення кримінального провадження.

The article examines the essence of constitutional human rights and their classification based on the analysis of the Constitution of Ukraine, the traditions of the development of the national legal system, its specifics, the features of the current situation and changes in the country, and the scientific works of domestic scientists. Particular attention is paid to such a fundamental right as the right to property, its observance and enforcement in criminal proceedings, new approaches to the rights of the owner are singled out. Based on the analysis of the practice of the European Court of Human Rights and national legislation, the concept of property and the criteria for its definition are considered. It was concluded that in the understanding of the European Court of Human Rights, the concept of «property» has an autonomous interpretation and covers both existing property and assets, including claims, taking into account which, the applicant can claim that he has a justified and legitimate waiting for him to receive the possibility of effective implementation of his property right.

It has been proven that the principle of inviolability of property rights during pre-trial investigation and court proceedings should not be used contrary to law and justice. It was established that the constitutional and international legal norms define a certain range of possibilities regarding the restriction or deprivation of the right to property, the provisions of the criminal procedural legislation of Ukraine define in more detail the procedural order of such actions, the degree of restrictions, subjects who are endowed with such a right and procedural actions aimed at limitation of such right, guarantees of protection of property owner's rights.

The issue of subjects who, according to the law, are obliged to ensure this right and at the same time have the competence to limit it, as well as subjects whose ownership may be limited during the application or conduct of procedural actions, has been studied. It was concluded that the criminal procedural legislation of Ukraine lacks a clear and systematic separation of subjects whose property rights can be limited in criminal proceedings.

Key words: criminal proceedings, human rights, property rights, personal property, participants in criminal proceedings, investigative (search) actions, measures to ensure criminal proceedings.

Постановка проблеми. Однією з основних концепцій розвитку України як держави є визнання пріоритету людини, її прав та свобод щодо інших соціальних цінностей, орієнтація на дотримання та забезпечення гарантій й захисту прав і свобод за допомогою закріплення в національному законодавстві. Указом Президента України від 24 березня 2021 р. № 119/2021 «Про Національну стратегію у сфері прав людини» визначено першочергові завдання держави щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини, створення дієвих механізмів їх реалізації та захисту, розв'язання системних проблем у зазначеній сфері.

На сьогодні питання щодо прав людини набувають особливої актуальності, оскільки відбувається переломний етап розвитку нашої держави, у тому числі через військову агресію проти неї. Зазначене закономірно посилює роль та значення феномену прав людини. Для держави не може бути нічого важливішого, ніж одночасний захист інтересів національної безпеки, територіальної цілісності й водночас прав своїх громадян. Разом з тим необхідно уважити, що в разі вчинення кримінальних правопорушень об'єктивно необхідним явищем для успішного досягнення сучасного правозахисного призначення кримінального провадження є обмеження конституційних прав певних учасників кримінального провадження, у тому числі й права на недоторканність власності.

Дослідження сутності недоторканності права власності, допустимості його обмеження створює передумови для реформування чинного кримінального процесуального законодавства України, яке покликане забезпечувати надійні умови для захисту прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави, що охороняються законом, а тому постає необхідність у проведенні подальших наукових досліджень з цього питання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні питання недоторканності права власності, його охорони та захисту, допустимості обмеження під час досудового розслідування та судового провадження досліджували В. І. Галаган, А. В. Дрозд, О. П. Кучинська, Г. М. Мамка, Н. С. Моргун, О. В. Музиченко, Т. В. Смалюк, С. М. Тарасюк, В. М. Тертишник, О. Г. Шило та ін. Водночас сучасний погляд на кримінальне

процесуальне законодавство України, вивчення літературних джерел, статистичних матеріалів та судово-слідчої практики зумовлюють шукати якісно нових підходів до вирішення проблем, пов'язаних з дотримання права власності певних учасників кримінального провадження під час застосування чи проведення процесуальних дій.

Мета публікації полягає в дослідженні питань нормативно-правової регламентації недоторканності права власності в кримінальному провадженні, його охорони та захисту, допустимості обмеження та позбавлення права власності, виявлення в законодавстві прогалин, які потребують свого доктринального аналізу й нормативного врегулювання.

Виклад основного матеріалу. За своєю суттю права людини нормативно визначають саме ті умови та способи життєдіяльності індивіда, які є об'єктивно необхідними для забезпечення його нормального функціонування та можливості користуватися найважливішими благами. Вони є фундаментом взаємовідносин особистості і держави, окреслюють межі державної влади та визначають цілі державної політики.

Загалом права людини являють собою явище, що постійно розвивається, особливо в морально-етичній та правовій сферах. Їх дотримання та забезпечення вважається основним критерієм оцінок прогресу держави. А. С. Черкесова з цього приводу слушно зауважила, що права людини є категорією, яка постійно розвивається, змінюється за змістом, юридичним наповненням та формулюванням. Зміна обсягу прав можлива лише в бік збільшення та розгалуження [1, с. 29].

Доречно зауважити, що на початку минулого століття науковці розмежували права людини на дві категорії. До першої віднесли історично незмінні, абсолютні права, які належали людині за природою речей, і при цьому їх зміст не залежав від держави чи волі законодавця, а саме право на життя, свободу думки і слова, вільне висловлювання своїх поглядів і переконань, особисту недоторканність, недоторканність житла, власності та ін. Зазначені права характеризуються найбільшим ступенем свободи особи. Реалізація цих прав забезпечується за допомогою встановленого законом обов'язку всіх інших осіб утриматися від

будь-яких дій, які перешкоджатимуть вільному користуванню даними правами. Завдяки наявності таких прав установлюються межі діяльності держави, не допускається невинувато втручання держави у сферу прав людини, створюються перепони у застосуванні проявів свавілля з боку різних суб'єктів, у тому числі органів державної влади.

До іншої категорії належать права, що стосуються особи, відносин держави та особистості, особистості та суспільства, а також громадян між собою. Загалом ці права є досить важливими для людей, але вони мають інше призначення, зокрема, право на соціальний захист, на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди та ін. Особливість їх передусім полягає в тому, що вони не можуть існувати окремо від держави, оскільки держава забезпечує їх та має для їх реалізації відповідні необхідні ресурси. Крім того, такі права пов'язані з обов'язками громадянина та відображають в основному цілі чи наміри, до яких прагне суспільство.

Сьогодні в науковій літературі існує досить велике розмаїття дефініцій щодо прав людини. Так, О. В. Гальцова і А. Х. Степанюк вважають, що права людини являють собою певні можливості користуватися своїми благами, притаманними кожній людині, які вона отримує від народження і є невідчужуваними, невід'ємними, невичерпними [2, с. 65]. О. В. Петришин права людини тлумачить як основні можливості людини, які визнаються універсальними, невід'ємними та рівними для кожного, а також мають гарантуватися державою в обсязі міжнародних стандартів [3, с. 297–299].

Таким чином, права людини підвищили роль особистості в суспільних відносинах. До того ж права не є довільним переліком можливостей людини. Формування системи прав відбувається на підставі обґрунтованих, логічних об'єктивних і суб'єктивних чинників суспільного розвитку. Система прав втілюється при розробці міжнародного та національного законодавств, які регулюють правове становище людини та громадянина. Учені-юристи неодноразово намагалися створити класифікацію

прав і свобод людини та громадянина. Зокрема, В. І. Манукян, права людини поділяє відповідно до «теорії поколінь» на невід'ємні (право на життя, власність, ефективний засіб правового захисту, рівність перед законом тощо); економічні, соціальні та культурні; колективні права [4, с. 3–40]. С. М. Тарасюк класифікує їх на такі групи, як: громадянські (особисті), політичні, економічні, соціальні, культурні, екологічні [5, с. 18].

Як бачимо, питання щодо прав людини й забезпечення їх охорони та захисту стає важливим у всіх галузях суспільного життя. Водночас найбільшу гостроту й актуальність воно набуває в кримінальному провадженні. Основу дотримання та забезпечення конституційних прав людини в кримінальному провадженні складають відповідні положення Конституції України, міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, КПК та інших законів України. Відповідно до ст. 22 Конституції України конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані. У нормах Основного закону закріплено цілу низку прав та свобод, що безпосередньо виражають певні інтереси людини й громадянина, а також спрямовані на задоволення цих потреб способами, що не порушують права й свободи інших осіб. До числа таких відносяться норми, що гарантують право володіння, користування і розпорядження своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; недопущення протиправного позбавлення права власності (ст. 41).

В. М. Тертишник вважає, що право власності є юридичною можливістю на свій розсуд без шкоди іншим і навколишньому середовищу володіти, користуватись і розпоряджатись майном та іншими матеріальними, інтелектуальними цінностями і фінансовими ресурсами [6, с. 143]. На думку Г. М. Мамки, право власності являє собою природне право людини, джерело її волі і рівності з іншими людьми [7, с. 45].

На нашу думку, право власності забезпечує правову визначеність, урегульованість і захищеність статусу власника, тобто практичну здатність особи набувати й виконувати свої права та обов'язки. Право власності має чітку правову регламентацію, характеризуються

наявністю спеціального державного механізму забезпечення, підлягає підвищеному захисту з боку суспільства та держави, а також має визначені заходи відповідальності різних суб'єктів за посягання на це право.

Разом з тим слід зауважити, що право власності не є кримінальним процесуальним поняттям і тому регулюється іншим галузевим законодавством, передусім цивільним (ч. 1 ст. 316, ст. 319 ЦК України). Науковці та практики, досліджуючи інститут власності, традиційно виокремлюють такі права особи (власника), як: володіння, тобто форма власності, що передбачає юридичне, документальне закріплення суб'єкта власності, його право на володіння певним благом; користування – застосування об'єкта власності відповідно до його призначення та на розсуд і бажання користувача; розпорядження – право виключного фізичного контролю над благами, право та можливість використовувати об'єкт власності будь-яким бажаним чином до моменту його відчуження (продаж, дарування, здача в оренду тощо). Наразі сучасний інститут права власності зазнає суттєвих змін. Як зазначає Н. Г. Горобець, відбуваються суттєві зміни в структурі права власності, у повноваженнях власника, розвивається процес зближення речових і зобов'язальних концепцій права власності, з'являються нові види майна, які мають характеристики товару (інформація, ноу-хау та ін.) [8, с. 293].

Слід зауважити, що своє відображення та регулювання право власності знаходить не лише в національному законодавстві, а й у міжнародних нормативно-правових актах, прикладом ст. 1 Першого протоколу Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Першого протоколу Конвенції). Доречно звернути увагу й на правову позицію Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у цьому питанні. Так, у справі Маркс проти Бельгії (Marckx v. Belgium), §§ 63-64, ЄСПЛ уперше постановив, що: «... Визнаючи право будь-якої особи на безперешкодне користування своїм майном, Стаття 1 Першого протоколу Конвенції за своєю суттю є гарантією права власності. У цьому полягає чіткий зміст слів «майно» і «користування власністю» [9, с. 6]

Таким чином, зважаючи на практику ЄСПЛ, для визначення всіх складових понят-

тя майна впроваджено наступні критерії: економічна цінність права чи інтересу; об'єкт володіння має бути адекватно визначеним; право чи інтерес мають бути належним чином закріплені в національному праві (відповідно до сталої практики ЄСПЛ «володіння» в сенсі ст. 1 Протоколу 1 можуть передбачати існуючі права власності, зокрема права вимоги, щодо яких особа має «правомірні очікування» у частині їх задоволення. Водночас вимога має бути конкретно та адекватно визначеною) [10, с. 686, 687].

Зауважимо також, що в розумінні ЄСПЛ термін «майно» має автономне тлумачення та охоплює як існуюче майно, так й активи, у тому числі права вимоги, щодо яких заявник може стверджувати, що в нього є обґрунтоване і правомірне очікування, що він отримає можливість ефективно використати майнове право. Отже, до поняття «майно» ЄСПЛ відносить:

- усе власне майно особи, що може належати до складу спадщини, і яке можна заповідати («Маркс проти Бельгії» (the Marckx case), рішення від 27 квітня 1979 р., п. 64), тобто наявне майно (existing possessions);

- нерухомість, зокрема, маєтки («Колишній Король Греції та інші проти Греції» (The Former King Of Greece and Others v. Greece), заява № 25701/94, рішення від 23 листопада 2000 р.), земельна ділянка та будинок, будинки («Спорронг і Льоннрот проти Швеції» (Sporrong and Lönnroth v. Sweden), рішення від 23 вересня 1982 р., заяви №№ 7151/75; 7152/75, серія А, № 52) та інша нерухомість;

- прибутки, що надає власність, зокрема, орендна плата (рента), передбачена договором, добровільно укладеним відповідно до законодавства («Меллахер та інші проти Австрії» (Mellacher and Others v. Austria), заяви №№ 10522/83; 11011/84; 11070/84, рішення від 19 грудня 1989 р.);

- рухоме майно («Беєлер проти Італії» (Beyeler v. Italy) [GC] від 5 січня 2000 р., заява № 33202/96), або речі особи, що знаходяться в її помешканні («Новоселецький проти України» (Novoseletskiy v. Ukraine), заява № 47148/99, рішення від 22 лютого 2005 р.);

- банківські внески («Гайдук та інші проти України» (Остаточна ухвала щодо прийнятності заяв № 45526/99 [...], поданих Іваном

Юрійовичем Гайдуком та іншими проти України від 2 липня 2002 р.);

– частка в пенсійному фонді («Мюллер проти Австрії», ухвала щодо прийнятності заяви № 6849/72, поданої Christian Muller v. Austria від 16 грудня 1974 р.);

– кошти, належні заявникам на підставі судових рішень, які є остаточними та підлягають виконанню («Бурдов проти Росії» (Burdov v. Russia), заява № 59498/00, рішення від 7 травня 2002 р., п. 40);

– активи, які можуть виникнути, зокрема, на підставі позову про відшкодування шкоди, який виникає з її заподіянням («Прессос Компанія Нав'єра С.А. та інші проти Бельгії» (Pressos Compania Naviera S.A. and Others v. Belgium), заява № 17849/91, рішення від 28 жовтня 1995 р.);

– правомірні очікування / законні сподівання щодо виконання певних дій відповідно до виданого державними органами дозволу (наприклад правомірні сподівання щодо здатності здійснювати запланований розвиток певної території, з огляду на чинний на той час дозвіл на промислове освоєння землі (Справа «Пайн Велі Девелопмент Лтд. та інші проти Ірландії» (Pine Valley Developments Ltd and Others v. Ireland), заява № 12742/87, рішення від 23 жовтня 1991 р.);

– майнові права, наприклад набуте на підставі заповіту право на одержання орендної плати (ренти) за користування земельною ділянкою (ухвала щодо прийнятності заяви № 10741/84 S. v. the United Kingdom від 13 грудня 1984 р.);

– приватні власні інтереси, визнані відповідно до національного права (справа «Беелер проти Італії» (Beyeler v. Italy), рішення [GC] від 5 січня 2000 р., заява № 33202/96);

– акції компанії (ухвала щодо прийнятності заяв №№ 8588/79 та 8589/79 Lars Bramelid and Anne-Marie Malmström v. Sweden від 12 жовтня 1982 р.; «Совтрансавто-Холдинг» проти України» (Sovtransavto Holding v. Ukraine), заява №48553/99, рішення від 25 липня 2002 р.);

– патенти;

– «гудвіл» (goodwill) – накопичені нематеріальні активи підприємства, що включають її найменування, репутацію, ділові зв'язки (у тому числі клієнтуру), товарні знаки та ін.;

власність «фірми» (Ван Марле та інші проти Нідерландів» (Van Marle and Others), заяви № 8543/79, 8674/79, 8675/79 та 8685/79, рішення від 3 червня 1986 р.;

– інше майно, що становить економічну цінність, зокрема необхідні для здійснення підприємницької діяльності дозволи чи ліцензії (справа «Тре Тракторер Актіболаг» проти Швеції» (Tre Traktörer Aktiebolag v. Sweden), рішення від 7 липня 1989 року, серія А, № 159) [11].

Якщо порівнювати національне законодавство з практикою ЄСПЛ, слід зазначити, що згідно з ч. 1 ст. 190 ЦК України до складу майна віднесено окрему річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Відповідно до ч. 1 статті 139 ГК України майном визнається сукупність речей та інших цінностей (ураховуючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються в діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів. Як бачимо, положення норм ЦК України, ГК України щодо розуміння поняття майна та права власності є набагато звуженими порівняно з тлумаченнями ЄСПЛ. Водночас слід зауважити, що тлумачення поняття «майно» в рішеннях ЄСПЛ необов'язково має збігатися з визначенням, наданим у законодавчих актах України, оскільки наша держава наділена правом автономного ухвалення таких рішень. Національна судова практика є яскравим прикладом цього. Зокрема, Апеляційна палата ВАКС, визначаючи свою позицію з цього приводу, визначила, що не будь-яка вилучена річ, у тому числі документ, у правовому розумінні є майном у кримінальному провадженні. Суд надав широкий перелік випадків, за яких річ має ознаки майна, зацентрувавши увагу на тому, що документи та особисті записи належать до майна лише в разі, якщо вони мають певну культурну, історичну, іншу істотну цінність як загалом, так і виключно для особи, у якої такі речі вилучають [12, с. 16].

Загалом можна стверджувати, що право власності є недоторканим. Проте слід погодитися з О. Ю. Татаровим, що недоторканість не повинна використовуватися на шкоду

законності та справедливості [13, с. 206]. *Зокрема*, у кримінальному провадженні досліджуване конституційне право визначено як засада недоторканності права власності. Відповідно до ст. 16 КПК України позбавлення або обмеження права власності під час кримінального провадження здійснюється лише на підставі вмотивованого судового рішення, ухваленого в порядку, передбаченому КПК України. На підставах та в порядку, передбаченими КПК України, допускається тимчасове вилучення майна без судового рішення. У цьому контексті можливо дійти висновку, що недоторканність права власності в сучасному розумінні передбачає, що власник майна може законно володіти ним та виконувати щодо нього будь-які дії до того часу, поки йому буде це дозволено державою.

Загалом практичний досвід автора свідчить, що реалізація правових положень щодо недоторканності права власності передбачає також дотримання та виконання положень цілої системи процесуальних норм, у яких можуть конкретизуватися зміст цього права, умови, порядок його обмеження, *порядок проведення чи застосування певних процесуальних дій*. Слід погодитися з точкою зору Т. І. Фулей щодо бінарного характеру окремих засад кримінального провадження, які є одночасно правами людини та принципами кримінального процесуального законодавства (оскільки закріплені в КПК України як засади), неминучого впливу на механізм їх реалізації, оскільки вони перестають бути декларативними положеннями та набувають конкретного нормативного змісту, у тому числі з урахуванням практики ЄСПЛ, забезпечуються низкою гарантій. Водночас завдяки своєму засадничому характеру вони самі виступають гарантією належної правової процедури, слугуючи завданням кримінального провадження, передбаченого ст. 2 КПК України [14, с. 655].

Суттєве значення для практичної реалізації вказаного права в кримінальних процесуальних правовідносинах має теоретичне та практичне дослідження поняття та змісту права на недоторканність власності в кримінальному провадженні. Науковці у своїх *теоретичних дослідженнях недоторканність права власності визначають по-різному*. Так, С. М. Тарасюк

недоторканність власності визначає як стан захищеності від посягань, заборону вчиняти будь-які дії всупереч волі власника [5, с. 51]. На думку А. В. Дрозд, недоторканністю права власності є неприпустимість протиправного та незаконного втручання, обмеження чи позбавлення особи права вільно володіти, користуватися та розпоряджатися майном [15, с. 11]. В. І. Галаган та Н. С. Моргун поняття недоторканності права власності визначають як вихідну ідею кримінального процесу нормативного характеру, яка полягає в спрямованості змісту та форми кримінального провадження на забезпечення особи від неправомірних перешкод в її можливості на власний розсуд володіти, користуватися чи розпоряджатися належним їй майном у межах, установлених законом [16, с. 20, 21].

На нашу думку, право особи на недоторканність власності в кримінальному провадженні слід розуміти як сукупність закріплених й регламентованих законодавством України положень, що забезпечують володіння, користування та розпорядження майном, якими наділяються власники чи володільці майна, визначають порядок охорони та захисту їх майнових інтересів в кримінальному провадженні з урахуванням обмежень, установлених законом.

Зауважимо, що власник майна має право вимагати під час проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій чи застосування заходів забезпечення кримінального провадження від усіх учасників кримінального провадження чи будь-яких інших осіб дотримання його прав й утримання від незаконного втручання чи обмеження його права власності, вимагати від сторони обвинувачення, слідчого судді, суду активних дій з попередження, недопущення, усунення такого втручання, притягнення винних до відповідальності, відшкодування шкоди, заподіяної таким втручанням.

Актуальним на сьогодні є виокремлення питання щодо суб'єктів, які відповідно до закону зобов'язані забезпечувати це право й водночас мають право на його обмеження, а також суб'єктів, право власності яких може бути обмежено при застосуванні чи під час проведення процесуальних дій. Щодо перших суб'єктів, у законі передбачено чітке їх визначення, тобто такими суб'єктами

є державні органи, уповноважені службові особи, які наділені владними повноваженнями (дознавач, слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд). Закон детально регламентує їх права та обов'язки, визначає порядок провадження ними процесуальних дій й прийняття рішень. Будь-який відступ від передбачених процесуальним законодавством порядку та процедури застосування певних процесуальних дій означає недотримання кримінального процесуального обов'язку, покладеного на уповноважених суб'єктів, і може спричинити визначені законом заходи відповідальності. Слід зазначити, що крім владних суб'єктів, законодавець надав можливість обмеження права власності й стороні захисту, яка відповідно до глави 15 КПК України має право провести тимчасовий доступ до речей і документів.

Досліджуючи питання щодо суб'єктів, право власності яких може бути обмежене під час застосування чи проведення процесуальних дій, слід зазначити, що закон не передбачає єдиного, чіткого їх переліку. Переважно право на недоторканність власності обмежується стосовно таких учасників, як підозрюваний, обвинувачений, засуджений, юридична особи, щодо якої здійснюється провадження. Водночас залежно від процесуальної дії, що застосовується чи проводиться, певні обмеження можуть стосуватися й деяких інших суб'єктів, які можуть стати як учасниками кримінального провадження, так й особами, які не мають будь-якого процесуального статусу, прикладом таким суб'єктом може стати володілець речей або документів, зазначений в ухвалі слідчого судді, суду про тимчасовий доступ (ч. 1 ст. 165 КПК України). Зауважимо, що в п. 16¹ ст. 3 КПК України виокремлено такого учасника кримінального провадження, як інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування. Водночас законодавець не конкретизує, яка саме особа може належати до такої категорії. Аналіз кримінального процесуального законодавства України доводить, що такими особами можуть стати: третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт (ст. 64² КПК України); володілець тимчасово вилучених речей та документів (ч. 1 ст. 159 КПК України); особа, у володінні якої перебуває тимчасово вилучене майно (ч. 1

ст. 167 КПК України); власник, володілець або утримувач електронних інформаційних систем, комп'ютерних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку (ч. 2 ст. 168 КПК України); фізична чи юридична особи, яка в силу закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, а також юридична особи, щодо якої здійснюється провадження, за наявності обґрунтованого розміру цивільного позову в кримінальному провадженні, а так само обґрунтованого розміру неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою, щодо якої здійснюється провадження (ч. 6 ст. 170 КПК України); власник житла чи іншого володіння, де проводиться обшук; особа, яка перебуває в житлі чи іншому володінні особи; особа, яка присутня при обшуку; особа, яка володіє інформацією про зміст комп'ютерних даних та особливості функціонування комп'ютерних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку під час здійснення обшуку (ч.ч. 5, 6, 9 ст. 236 КПК України); особа, яка є власником або володільцем технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису (ч. 1 ст. 245¹ КПК України).

У силу вираженого правозахисного характеру діяльності під час кримінального провадження важливу роль у забезпеченні права на недоторканність власності відіграють захисник підозрюваного, обвинуваченого, а також адвокат особи, у житлі чи іншому володінні якої провадиться процесуальна дія. Зазначені суб'єкти надають професійну правничу допомогу та реалізують передбачені законом процесуальні права, у тому числі й щодо захисту права власності. Крім того, під час проведення чи застосування процесуальних дій, пов'язаних з втручанням у сферу власності особи, можуть бути задіяні й інші особи, які беруть у них участь, прикладом спеціаліст чи поняті.

Підводячи підсумок, зазначимо, що на сучасному етапі розвитку кримінального процесуального законодавства України, у тому числі щодо забезпечення недоторканності права власності відповідних учасників кримінального провадження, нормотворча та правозастосовна

діяльність має спрямовуватися на вдосконалення зазначеного конституційного права, його охорону та захист, а також на більш чітке та системне виокремлення суб'єктів, право власності яких може бути обмежено в кримінальному

провадженні. Крім того, повага до цього права з боку сторони обвинувачення, суду покращить ефективність роботи зазначених суб'єктів, збільшить довіру населення до діяльності правоохоронних органів загалом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Черкесова А. С. Гарантії прав і свобод людини при їх обмеженні у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Ірпінь, 2017. 217 с.
2. Гальцова О.В. Принцип поваги до прав і свобод людини у кримінально-виконавчому законодавстві, виконанні і відбукванні покарань: монографія / О. В. Гальцова, А. Х. Степанюк. Х.: Право, 2020. 224 с.
3. Теорія держави і права : підручник / за ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2015. 368 с.
4. Манукян В.І. Страсбурзьке право. Європейський суд з прав людини. Право, практика, коментар / В. Манукян; пер. з рос. О. М. Уліщенко. Х. : Право, 2019. 560 с.
5. Тарасюк С. М. Кримінальний процесуальний механізм забезпечення конституційних прав особи при провадженні в її житлі чи іншому володінні слідчих (розшукових) дій : дис. ... д-ра філософії. Одеса, 2021. 255 с.
6. Тертишник В.М. Кримінальний процес України. Загальна частина: підручник. 8-ме вид., доповн. і переробл. К. : Алерта, 2020. 452 с.
7. Мамка Г. М. Засади кримінального провадження: наукові та правові основи: дис. ... д-ра юрид. наук. К., 2019. 478 с.
8. Горобець Н. Г. Огляд стану виконання рішень Європейського суду з прав людини в контексті захисту права власності. Часопис Київського університету права. 2015. № 1. С. 293–299.
9. Руководство по Статье 1 Протокола № 1 к Европейской Конвенции по правам человека. Защита собственности. Council of Europe / European Court of Human Rights, 2019. 97 с.
10. Шевчук С. Судовий захист прав людини: практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції / С. Шевчук. 3-є вид. К. : Реферат, 2010. 848 с.
11. Стаття 1 першого протоколу до конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: практичний та теоретичний аспект. URL: <https://barristers.org.ua/2019/03/18/pomichnyk-advokata-ao-barristers-troyan-oleksandr-stattya-1-pershogo-protokolu-do-konventsii-pro-zahyst-prav-lyudyny-i-osnovopolozhnyh-svobod-praktychnyj-ta-teoretychnyj-aspekt/>
12. Биков Д.С. Окремі аспекти арешту майна у світлі практики Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду. Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. 2021. Т. 7. С. 14–19.
13. Татаров О. Ю. Проведення негласних слідчих (розшукових) дій стосовно окремої категорії осіб. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2015. Вип. 2. Т. 1. С. 205–208.
14. Фулей Т.І. Істотність порушення прав людини як наслідок недотримання засад кримінального провадження. Захист прав людини: міжнародний та вітчизняний досвід: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (16 трав. 2019 р.). Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. С. 652–658.
15. Дрозд А.В. Забезпечення недоторканності права власності в кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Х., 2019. 24 с.
16. Галаган В. І., Моргун Н. С. Недоторканність права власності як засада кримінального провадження на досудовому розслідуванні: монографія. К., 2017. 185 с.